

"Vi vet ju hur det blev i Sölvesborg"

DIK-medlemmar om
sin oro över framtiden

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning	5-6
DIK:s krav i sammanfattning	5
Om rapporten	7-8
Metod	7
Svarsfrekvens	8
Om respondenterna	8
Lagar och regler	9-11
Denationella kulturpolitiska målen	9-10
Bibliotekslagen	10
Museilagen	11
Arkivlagar	11
Mjuk styrning	11
Gränsförskjutning	12-15
Det offentliga samtalet	12-13
Fakta eller känsla	13
Öppenhet och demokrati	14
Begränsningar i verksamheten	15
Hot mot den fria kulturen	16-20
Otillbörlig påverkan	16-17
Inskränkning i yrkesutövandet	18
Trakasserier och hot	19-20
Armlängdsavstånd	21-22
Principer för styrning	21
Gränsen för politikens inblandning	22

DIK tycker	23-25
Fast finansiering ger frihet	23
Stärk Myndigheten för kulturanalys lokala uppdrag	24
Utred otillbörlig påverkan	24
Arbetsgivare på personalens sida	25
Riskspridning av säkerhetskostnader	25

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har cirka 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Projektledare och författare: Veronica Palm, DIK
Formgivning: Petter Odevall, DIK
Omslagsbild: Folio bildbyrå
DIK 2022:5

Förord

De senaste åren har DIK noterat en växande oro kring hur samhällets polarisering leder till både otillbörlig politisk påverkan och allvarliga problem med hat och hot. Det är främst de offentliganställda – de som till exempel arbetar på bibliotek, museer, arkiv eller med kommunikation – som på olika sätt lyft sin oro. Det är inte så konstigt. Det är de som varje dag tvingas agera buffertzonen vid demokratins frontlinje.

För att tydligare ringa in oron har förbundet ställt en rad frågor till sina offentliganställda medlemmar. Resultatet är alarmerande. Det finns en genomgående oro för att principen om en armlängds avstånd är hotad. 200 personer anger att de fått krav eller önskemål från politiker eller högre tjänstemän vid sidan av ordinarie beslutsvägar. I fritextsvaren beskrivs också hur yrkeskompetens ifrågasätts, om hur trakasserier, kränkningar och hot blivit en del av vardagen. Några vittnar om att den hårda polariseringen även nått de egna leden.

"en olycksbådande varningsklocka"

Det går att uttolka en besvikelse över frånvaron av politiska stöd för det arbete de offentliganställda utför i demokratins tjänst. Över hälften av de som svarat tror att tonaliteten i valrörelsen ökat risken för hat och hot mot den egna verksamheten och de som arbetar i den. Hela 70 procent anser att det allmänna förtroendet för öppenhet och demokrati minskat. Det är ett gravt underbetyg för de som är satta att förvalta vår demokrati.

Vardagen i skärningspunkten mellan alltför klåfingriga politiker, kunskapsförakt och en hårt polariserad allmänhet är ett allvarligt arbetsmiljöproblem för DIK:s offentliganställda medlemmar, men det är mer än så. Det är en olycksbådande varningsklocka för hela det demokratiska samhället, som alla politiska beslutsfattare måste hörsamma.

I den här rapporten presenterar DIK fem konkreta krav som visar vägen mot en ljusare framtid.

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

Sammanfattning

DIK har undersökt hur medlemmarna upplever det demokratiska samtalet och den fria kulturen. Fokus har legat på den yrkeskompetens som DIK:s medlemmar i offentligt styrd verksamhet besitter och hur den tas tillvara. Rapporten ger en bild av medlemmarnas oro kring gränsförskjutning och hur den fria kulturen påverkas av dem.

- Rapporten bygger på en enkät med 3 428 svar från offentliganställda medlemmar i DIK, främst bibliotekarier, kommunikatörer/informatörer, arkivarier och museianställda.
- 70 procent av de svarande anser att det allmänna förtroendet för öppenhet och demokrati minskar.
- 200 personer i undersökningen har vid sidan av ordinarie beslutsvägar blivit uppvaktade med krav eller önskemål från politiker eller högre tjänstemän.
- Över hälften av de svarande tror att tonaliteten i valrörelsen ökar risken för hat och hot mot verksamheten eller de anställda på den arbetsplats de arbetar på. I fritextsvaren får vi del av en vardag med trakasserier, kränkningar, hakkorsklotter och hot.

- Genomgående finns en oro kring hur stabil principen armlängds avstånd är, alltså att politiken ska bry sig om kultur, men hålla sig från att påverka innehållet. Det hotar den fria kulturen och undergräver medlemmarnas yrkeskompetens.

DIK:s fem krav

Med anledning av rapportens resultat vill DIK peka på vägar framåt för att värna och stärka medlemmarna i deras yrkesroller, men också den fria kulturen och det öppna samhället.

- Den offentliga grundfinansieringen till kulturen måste stärkas på alla nivåer.
- Myndigheten för kulturanalys ges ett tydligare uppdrag kring måluppfyllelse av lokal kulturpolitik.
- Myndigheten för kulturanalys får i uppdrag att genomföra en granskning av otillbörlig politisk påverkan av offentlig kulturverksamhet så som arkiv, bibliotek och museer.
- De offentliga arbetsgivarna tar ett större ansvar för nya hot mot medarbetare och ett ökat fokus på ett strukturerat arbetsmiljöarbete.
- Staten inrättar en riskdelningsmekanism för att förmedla resurser till arrangemang som bedöms ha ett större behov av säkerhet.

Om rapporten

Närmare 3 500 offentliganställda DIK-medlemmar har svarat på en enkät kring samhällstrender, hinder i yrkesutövningen, hot och otillbörlig påverkan. Utöver svar på flervalsfrågor kom det in drygt 4 000 svar i fritext. Enkäten är underlag för den här rapporten.

Metod

Rapporten är baserad på en enkät som skickades via e-post till 10 983 medlemmar som har en offentlig arbetsgivare samt till ytterligare 2 376 medlemmar där aktuell information om arbetsgivare saknades. Enkäten rubricerades ”Enkät för dig som jobbar i kommun, region eller stat” och startade med en sällningsfråga där de som inte har en offentlig arbetsgivare slussades direkt till att avsluta enkäten.

Enkäten var öppen mellan 19 september och 4 oktober 2022. Frågorna handlade om den enskilde medlemmens upplevelse av och tankar kring sin yrkesroll med fokus på demokrati, öppenhet och stämningar i det offentliga samtalet.

Enkäten var anonym. Alla citat i rapporten kommer från fritextsvar i enkäten. Vi har redovisat citat när de förekommer i hög grad, det vill säga i de fall när citat figurerar så är det ett stort antal svarande som valt att kommentera något. I de fall det är enstaka kommentarer som lyfts fram i citat är det markerat i texten.

Svarsfrekvens

Det totala antalet svarande som fullföljde hela enkäten var 3 428. Ytterligare 1 308 personer svarade på delar av enkäten. Deras svar finns med i resultatet, även om de inte lämnat svar på alla frågor. En jämförelse mellan det totala antalet medlemmar som fick utskicket och antalet som svarat på hela enkäten ger en svarsfrekvens om 26 procent.

I bedömning av svarsfrekvensen bör beaktas att den, som beskrivs ovan, också gick till en grupp vi saknade aktuell information om arbetsgivare. Detta för att säkerställa att alla med offentlig arbetsgivare skulle beredas möjlighet att svara.

Förutom tretton flervalsfrågor fanns möjlighet att ge ytterligare kommentarer i fritext. Sammantaget kom det in 4 207 fritextsvar fördelat på tio frågor.

Om respondenterna

Mer än tre fjärdedelar, 77 procent, av de som har svarat på enkäten är kvinnor. Det stämmer väl överens med hur det ser ut bland anställda i offentlig sektor på den nivån och i de yrken som DIK organiserar.

Nästan hälften, 46 procent, av respondenterna uppger att kommunen är deras primära arbetsgivare. 39 procent uppger staten och 11 procent regionen.

Den största enskilda yrkesgruppen är bibliotekarier, på 37 procent. Därutöver finns kommunikatörer/informatörer, 17 procent, arkivarier, 10 procent och museianställda, 9 procent.

Till det kommer en lång rad mindre professioner som ger en bild av mångfalden bland DIK:s medlemmar. Här går att hitta konsthallsvärd, konservator, teckenspråkstolk, forskare, arkeolog, formgivare, konsulent, språkpedagog, kulturchef, antikvarie, konservator, utredare, webbredaktör, språkvårdare, lärare, medieproducent, hemslöjdskonsulent, UX-designer, fotograf, radioproducent, filmkonsulent, bebyggelseantikvarie, konsthandläggare, musikproducent, kulturmiljöspecialist, E-utbildningsproducent, lektor och många fler.

Lagar och regler

Offentlig verksamhet omgärdas av ett omfattande regelverk för att säkra demokrati och öppenhet. Under våren 2022 publicerade DIK en kulturpolitisk granskning. Nedan följer en sammanfattning av de juridiska ramverk som beskrivs där. Hela rapporten går att läsa på dik.se.

De nationella kulturpolitiska målen

För att uppnå de nationella kulturpolitiska målen beslutade riksdagen 2009 att kulturpolitiken ska:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Riksdagen antog samtidigt särskilda mål för arkiv som en del av de nationella kulturpolitiska målen och målen för arkiv återfinns i arkivlagen:

- att öka möjligheterna att ta del av allmänna handlingar och annat arkivmaterial,
- att tydliggöra och förstärka arkivens betydelse som källa till information och kunskap om samhället och dess utveckling,
- metod- och kunskapsutveckling inom arkivområdet.

Bibliotekslagen

I Sverige finns det många former av bibliotek, både privata och offentliga. Majoriteten av biblioteken är offentligt finansierade bibliotek där finansiering och ansvar kan vara kommunalt, regionalt eller statligt. Den vanligaste formen av offentligt bibliotek är folkbibliotek.

Folkbiblioteken har 1100 filialer och 83 bokbussar och ett hundratal bokbilar/lådcyklar. I Bibliotekslagen (2013:801) regleras bibliotekens verksamhet och här definieras ett stort antal ansvarsområden.

Biblioteken ska bland annat:

- bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning,
- främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt,
- biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla,
- ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning,
- ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska,
- öka kunskapen om digitala medier,
- ge särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.

Museilagen

Det saknas en officiell definition av vad som ska räknas som ett museum, vilket gör att olika kartläggningar omfattar olika verksamheter. Myndigheter för kulturanalys gör en kartläggning av museer. I myndighetens rapport *Museer 2020* är det 440 museer som finns inom deras definition. På Arbetets museums hemsida står det att cirka 1500 museer är så kallade arbetslivsmuseer där verksamheten bedrivs i ideell form.

För museer med offentliga huvudmän regleras verksamheten i Museilagen (2017:563). Lagen är mycket tydlig kring museernas oavhängighet och uppdrag att ”bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning” det vill säga museernas uppdrag att stimulera till samhällspolitisk utveckling.

Lagen stipulerar att publik verksamhet på museerna ska vara:

- **kunskapsbaserad, präglad av öppenhet och allsidighet,**
- **tillgänglig för alla och anpassad efter behov,**
- **ha hög kompetens inom sitt ämnesområde för att bidra till bland annat forskning,**
- **aktivt förvalta sina samlingar.**

Arkivlagar

I Sveriges grundlag återfinns offentlighetsprincipen som garanterar varje svensk medborgares tillgång till allmänna handlingar och för detta ändamål måste arkiv finnas.

Arkivens verksamhet regleras bland annat i Arkivlagen (1990:782) och Arkivförordningen (1991:446) som beskriver bland annat hur säker förvaring av allmänna handlingar ska verkställas och hur huvudmännen ska utses och tillsyn bedrivs.

Arkiven har många skilda typer av huvudmän och verksamheten regleras av ytterligare ett stort antal regelverk. Riksarkivet meddelar föreskrifter till alla statliga arkiv och utövar tillsyn på dessa.

I Arkivlagen (1990:782) definieras arkiven som en del av det nationella kulturarvet.

Mjuk styrning

Många gånger styrs verksamheter inte bara genom lagar utan också genom det som i DIK:s kulturpolitiska granskning kallas för mjuk styrning. Den kan vara svårare att spåra men inom kulturlivet i stort är den mjuka styrningen av stor betydelse. Samspelet mellan de styrande och de styrda pågår ständigt.

Kulturlivet har stor lyhörddhet för politiska signaler. De prioriteringar regeringen formulerar genom kulturdepartementet påverkar inte bara de statliga aktörerna utan också hela kulturlivet.

Gränsförskjutning

DIK:s medlemmar är högutbildade och generellt samhällsengagerade. De som arbetar för en offentlig arbetsgivare uppfattar sig också ofta som att de arbetar i demokratins tjänst. Flera av de svarande i enkäten beskriver sin stolthet över att vara med och upprätthålla grundläggande fri- och rättigheter. Samtidigt signalerar enkätsvaren nedan oro över den generella samhällsutvecklingen.

Det offentliga samtalet

1 892 respondenter anser att tonaliteten i valrörelsen 2022 ökar risken för hat och hot (se figur på s. 21). Av dessa har 683 valt att exemplifiera varför i fritextsvar. Bland dessa finns vittnesmål om brott mot enskilda individer, att kvinnor med slöja blir hotade, hur medarbetare blir kallade bögar som skällsord av besökare, hur brukare och besökare väljer bort anställda på grund av hudfärg och så vidare. Där finns också beskrivningar av politisk skadegörelse så som förstörda regnbågsflaggor eller hakkors målade i entrén. En respondent förklarar det med att "Samhället utanför biblioteket speglas inne i biblioteket".

Förutom hot mot individers säkerhet och trygghet finns i fritextsvaren skildringar av hur gränsen för vad som är accepterat att uttrycka har förskjutits. En svarande formulerar det som att "Det verkar uppfattas som oproblematiskt att vädra tex rasistiska åsikter i vissa kretsar.

"Samhället utanför biblioteket speglas inne i biblioteket."

Jag är rädd att samtalsklimatet och retoriken bidrar till att vissa uppfattar det som ok med hat och hån mot tex kvinnor eller personer med mörk hudfärg.”

I flera fritextsvar resonerar man liknande kring att det som tidigare bara uttrycktes på anonyma nätforum nu kan sägas öppet. Eller som en annan respondent beskriver det: ”Spärrarna har släppt. Nu kan besökare känna att de har rätt att uttrycka sånt som tidigare inte var ok.”

Men det finns också ett mindre antal exempel på svaranden som har en helt annan åsikt, som: ”Utfrysning av ett parti som väldigt många människor identifierar sig med ökar hot och hat mot etablerade” och ”Att man riskerar att förlora sin anställning eller inte få en anställning om man säger att man röstar på SD.”

Fakta eller känsla

Återkommande i fritextsvaren finns också en frustration över hur sanning och känsla i vissa kretsar uppfattas väga lika tungt. ”Minskad respekt för vetenskap, förstahandskällor och demokrati” beskriver en respondent. En annan skriver att ”Det finns en ökad misstänksamhet och misstro för ofentlig verksamhet.” Ytterligare en beskriver hur hen i arbetet utsätts för ”Konspirationsteorier om att vi skulle föra en politisk agenda.” och ännu en skriver om ”Misstro och ryktesspridning om forskningsresultat som anses vara falska.”

Genom svaren växer det fram en oro för kritik mot forskning och hur populism och teorin om fake news sprider sig i landet. En svarande beskriver det som: ”forskare inom fält där konspirationsteorier är i svang blir utsatta för hot.”

Det blir extra frustrerande för DIK:s medlemmar som arbetar med bland annat information, kommunikation, kunskapsspridning och mediegranskning. I deras yrkesroll ligger att vara objektiva och förmedla fakta. När objektivitet och fakta ifrågasätts så ifrågasätts också deras yrkeskompetens.

Drygt 2 074 respondenter uttrycker oro för att deras verksamhet kommer att begränsas. Av dessa har nästan hälften, 995 personer, valt att lämna ett fritextsvar. Främst handlar svaren om ekonomiska nedskärningar och otillbörlig politisk påverkan. Det återkommer nedan, men bland svaren finns också en hel del som skriver att de inte känner sig trygga med att det offentliga, alltså deras arbetsgivare, kommer att stå på deras sida. Kommentarer som ”På sikt finns risk för sådant som händer i Polen och Ungern” och ”Man tar inte hänsyn till forskning vid beslut utan den ideologiska övertygelsen.” visar en oro för att fakta och åsikter blandas samman och att forskning ifrågasätts också av beslutsfattare.

"Minskad respekt för vetenskap, förstahandskällor och demokrati."

Öppenhet och demokrati

När vi frågar om det allmänna förtroendet för ett öppet och demokratiskt samhälle svarar hela sjuttio procent (**Figur 1**) att de anser att det är något eller kraftigt minskande.

Förutom oron kring det demokratiska systemet som sådant ger fritextsvaren vid handen att det också handlar om oro för uppluckring av den människo- och samhällssyn som, utöver lagar och regler, definierar demokratin. I fritextsvaren går det att läsa att vad de arbetar med ifrågasätts, ibland som i förbigående som något de svarande inte längre reagerar över för att det är så vedertaget. En svarande beskriver hur konstutställningar ifrågasätts och hotas. Hen avslutar med "... Det har blivit OK att vara emot grundläggande mänskliga rättigheter."

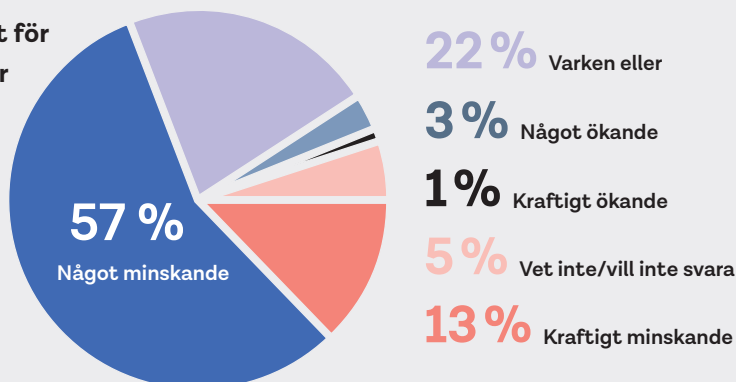
Genomgående i undersökningen återkommer respondenter över hela landet till hotet mot frågor som rör jämställdhet, HBTQ+ och mångkultur. Det är de enskilt mest förekommande kommentarerna i samtliga 4 207 fritextsvar. En av alla dessa respondenter sammanfattar det som "Klappjakt på vissa perspektiv..." en annan beskriver "forskning om genus / antisemitism som ifrågasätts" och ännu en vittnar om "trakasserier för en utställning på teman som berör maskulinitet och hbtq+".

Flera respondenter reagerar också på att klimatforskning ifrågasätts och sådan verksamhet som där fakta och vetenskap går på tvärs med den världsbild som kritikern har. En svarande beskriver "Döds- och bombhot om vi publicerar något som rör kontakter mellan Sverige och den muslimska världen under vikingatiden eller att vi hittar krigargravar med kvinno skelett."

Medlemmarna tvingas också hantera andra extrema eller antidemokratiska åsikter, om än i betydligt mindre skara. Exempelvis beskriver en svarande hur någon velat att "Koranen skulle tas bort från öppen hylla så inte människor med orena händer, dvs icke-muslimer kunde ta i den."

Figur 1.

Upplever du att det allmänna förtroendet för ett öppet demokratiskt samhälle minskar eller ökar i Sverige?

Begränsningar i verksamheten

Enkätsvaren visar att det finns en rädsla hos DIK:s offentliganställda medlemmar för att man ska få ett inskränkt uppdrag. En klar majoritet (Figur 2) av de tillfrågade svarar att de i viss eller hög grad känner oro för att verksamheten de arbetar i kommer få ett begränsat uppdrag de närmaste åren.

En sammanvägning av fritextsvaren hos de drygt 2 000 personer som uttrycker oro visar på två huvudlinjer. "Mindre finansiering. Mer detaljstyrning från politiken." som en av respondenterna beskriver dem.

Risk för nedskärningar bekymrar påtagligt. Många pekar på hur kulturen riskerar att få stryka på foten om de gemensamma resurserna krymper. Ord som sparbeting, nedskärningar, sänkta anslag och åtstramningar är återkommande i fritextsvaren. Förvånansvärt få uttrycker oro för sitt eget arbete, snarare är det den verksamhet de arbetar i som medlemmarna vill värna.

En respondent beskriver risken med ett hårt samhällsklimat i kombination med lågkonjunktur så här: "Mindre budget. Fel prioriteringar, tex väktare etc i stället för relevant personal." En annan uttrycker det: "Att vi inte ska kunna arbeta kompensatoriskt mot de grupper som mest behöver oss."

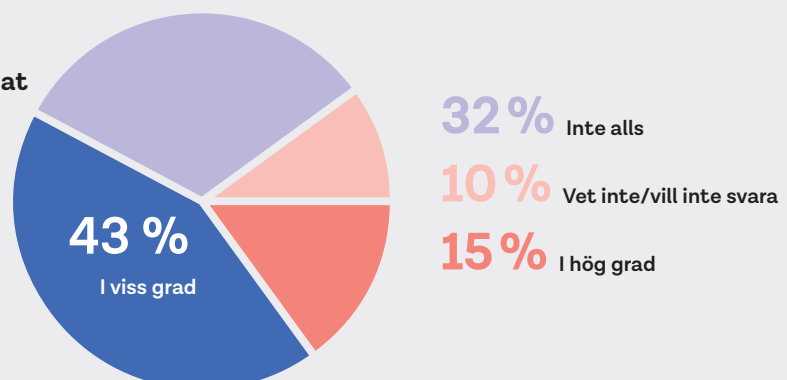
Det finns en utbredd uppfattning i fritextsvaren om att politiker inte förstår att prioritera kulturen när ekonomin går kräftgång. Den bilden bekräftas av DIK:s Kulturpolitiska granskning från våren 2022. Där synliggörs att samtliga riksdagspartier utom Sverigedemokraterna har en relativt ljum hållning till kulturpolitik.

I fritextsvaren finns kritik mot alla politiker för att de inte tar ett större ansvar och står upp för kulturen. Flertalet av de kritiska svaren uttrycker en rädsla för ett ökat inflytande för Sverigedemokraterna och deras tankegod. "Om en reaktionär politik får ett stort genomslag så är risken påtaglig att fri kultur och forskning begränsas." säger exempelvis en respondent.

"Mindre finansiering.
Mer detaljstyrning från
politiken."

Figur 2.

Är du orolig för att den verksamhet du arbetar i kommer att få ett mer begränsat uppdrag under de närmaste åren?

Hot mot den fria kulturen

Politiken ska påverka kulturen genom parlamentariska beslut, budget, lagar och riktlinjer.

Inte genom att uppvakta enskilda medarbetare eller verksamheter. Inte heller ska politiken ha synpunkter på kulturens innehåll. Vad som ställs ut på ett museum eller vilka böcker ett bibliotek har ska den professionella yrkesutövaren fatta beslut om utifrån sin roll, sin kunskap och sina yrkesetiska riktlinjer.

Otillbörlig politisk påverkan

Trots omfattande lagstiftning och stor uppslutning kring principen om att politiken ska hålla armlängds avstånd till kulturen är de offentliga kulturverksamheterna inte fredade. DIK:s medlemmar vittnar om otillbörlig politisk påverkan.

Av de offentliganställda DIK-medlemmar som svarat på enkäten uppger drygt 200 personer (**Figur 3**) att de blivit uppvaktade av politiker eller högre tjänstemän med krav eller önskemål om förändringar i verksamheten.

Hela 156 av de som svarat att de blivit utsatta för otillbörlig påverkan, alltså tre av fyra, valde att exemplifiera med fritextsvar. "Jag upplever att detaljstyrningen från politikerhåll har ökat." skriver en av dessa. En annan "Vi har blivit beordrade från kommunchef att radera konstnärligt innehåll från våra sociala media. Politiker har även kritiserat oss på debattsidor, på deras egna sociala media osv."

Även då det inte är direkta order om förändringar uppfattar medarbetarna att gränser för politikens inblandning överskrids. En respondent beskriver att "Oftast försöker man göra det på ett sätt så att det inte kan bevisas om det skulle hamna i media."

Det finns kritik mot politiker generellt. De sammantagna fritextsvaren ger dock en tydlig bild av att Sverigedemokraterna utmärker sig. Deras intåg i makten har lett till förändring. Så här beskriver en respondent: "Det förekommer outtalade regler". Som att man inte får ta in artister som anses vara SD-kritiska, inte skylta med regnbågar, inte visa bilder från författarsamtal för att författaren har slöja osv." Andra kommentarer i fritextsvar är: "Önskan om minskning när det gäller inköp av litteratur på annat språk än svenska." eller att "Vi ombads/tvingades tillfälligt ta ner regnbågsskyltning då biblioteket användes som vallokal."

Även om relativt få medarbetare utsatts för direkt politisk påverkan i sin yrkesutövning finns en oro. Flera respondenter ser risker för att fler politiker ska börja gå vid sidan av ordinarie beslutsvägar för att påverka kulturens innehåll. En respondent uttrycker det så här: "På vissa håll har ju politiker försökt lägga sig i verksamheten i detalj och jag är rädd att ett sådant synsätt sprider sig." Eller som det svar som fått ge namn åt den här rapporten skriver: "Vi vet ju hur det blev i Sölvesborg."

"... man får inte skylta med regnbågar, inte visa bilder från författarsamtal för att författaren har slöja osv."

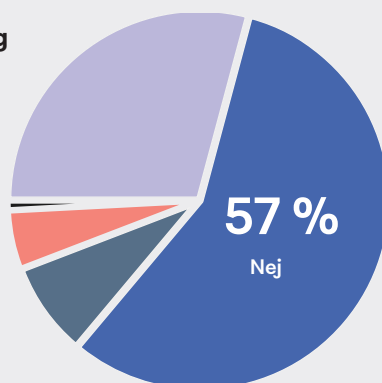
Figur 3.

Har din arbetsplats råkat ut för otillbörlig politisk påverkan? Alltså har ni blivit uppvaktade av politiker eller tjänstemän vid sidan av ordinarie beslutsvägar.

1% Ja, med krav om förändring i verksamheten.

5% Ja, med önskemål om förändring i verksamhet.

6% innebär **205** personer.

29% Vet inte/vill inte svara

8% Nej, men vi anar en outtalad vilja

Inskränkning i yrkesutövningen

Enkäten visar också att medarbetare upplever risk för inskränkningar i möjligheten att göra ett gott jobb. Mer än hälften (Figur 4) av alla tillfrågade svarar att de anser att generella politiska förändringar hotar deras yrkesutövning. Nästan lika många (Figur 5) oroas över att de inte ska kunna utföra sitt arbete utifrån sina yrkesetiska principer.

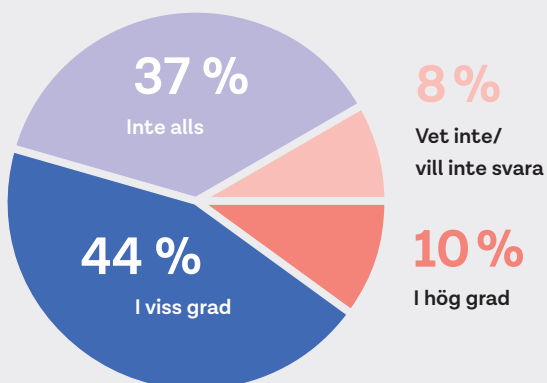
Av de 1 508 som svarade att de oroas över att deras yrkesetiska principer begränsas valde var fjärde, 399 personer, att utveckla sina tankar i fritextsvar. Främst pekar de svarande på risker för grundvärden som demokrati och alla människors lika värde och rätt. "Det öppna, demokratiska rummet tillgängligt för alla kan komma att stängas till." skriver en respondent. En arkivarie säger "I ett odemokratiskt land blir historieskrivning och vem som får berätta vad som hänt ett otroligt viktigt verktyg." En annan svarande oroas över "Hinder för demokratifrämjande aktiviteter."

Ett antal respondenter pekar extra tydligt på att det finns en borte gräns. Exempelvis: "Det känns inte längre som att jag jobbar för en viktig grej. Sättet att se på människor och dela upp dessa kommer i större utsträckning. Jobbet förändras till något jag inte kan stå för till slut i min yrkesroll." Om utvecklingen går vidare i den riktning enkätsvaren målar upp finns risk att stat, kommun och regioner förlorar kompetenta medarbetare. Utvecklingen innebär också att de som finns inom sektorn är mer uppmärksamma på inskränkningar och politikens gränser. "Debatten har lett till att jag är mer på tårna. Jag kommer vara mer lyhörd för den typen av förändringar i vår kommun." skriver en medlem. På så vis kan DIK:s medlemmar i sig bli ett skydd mot otillbörlig påverkan redan innan den inträffar.

"Det känns inte längre som att jag jobbar för en viktig grej..."

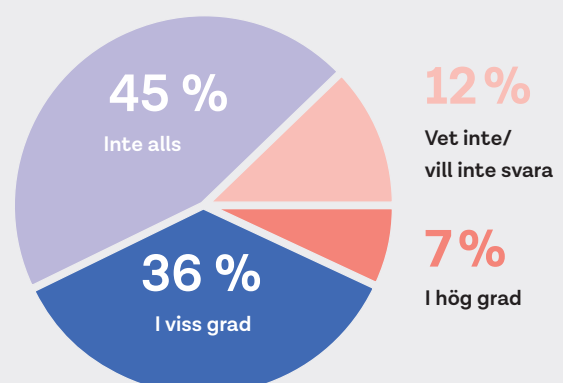
Figur 4.

Oroas du över inskränkningar i din yrkesutövning beroende på politiska förändringar i landet, din region/kommun?

Figur 5.

Känner du oro över att din möjlighet att utföra arbetet utifrån dina yrkesetiska principer begränsas?

Trakasserier och hot

Allt oftare uppmärksammas hur offentlig kultur utsätts för hot eller trakasserier. Som när Sverigedemokraterna polisanmälde Norrköpings stadsmuseums utställning om nazism och hur en ledande politiker sedan, helt utan rätt, begärde ut mejlloggar från tjänstemän på museet. Eller när både bibliotek och enskilda anställda fick hot riktade mot sig i samband med *Drag Queen Story Hour*, en sagostund för barn som turnerade på bibliotek i södra Sverige.

Trakasserier och hot kommer med ett våldskapital. Syftet är att skrämja till tystnad eller förändring. I kulturens fall vill den som hotar eller trakasserar styra vad som får finnas i det offentliga rummet. En av respondenterna som svarat med fritext beskriver "Rädsla för att "ta debatten" i publika sammanhang." En annan ser risken att "Företrädare kan bli rädda för att uttala sig i vissa frågor, lägger band på sig själva även om de inte har personlig erfarenhet av hat och hot."

Våldskapitalet slår dubbelt. Både genom att man avstår, medvetet eller omedvetet, från att göra verksamhet som riskerar att utsättas för hot. Men också genom att verksamhet som innebär ökad säkerhet kräver extra resurser. I en snäv budget ligger ökade kostnader till följd av risk för hot med i bedömningen av vad som ska prioriteras.

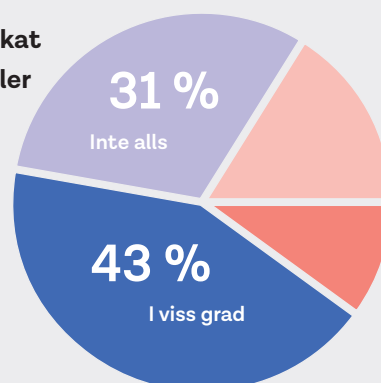
I valrörelsen 2022 upplever många att det var ett hårt uppskruvat tonläge. Sammantaget tror över hälften (**Figur 6**) av de tillfrågade i enkäten att tonaliteten i valrörelsen ökar risken för hat och hot mot verksamhet eller anställda.

Mer än var tredje person som svarade att de tror att tonaliteten i valrörelsen ökat risken för hot och hat valde att utveckla sina svar med fritext. Flera av dem betonar att trakasserier, kränkningar och nedsättande beteenden inte bara handlar om valrörelsen. Det har ökat generellt och är helt synliga i vardagen. En respondent tycker att "Hårdhet/vårdslöshet i tonen minskar empati mot andra." En annan upplever att "Rasistiska uttalanden från besökare är vanligare." Flera medlemmar vittnar också om hakkors, stenkastning, bombhot, sabotage och liknande. Även demonstrationer och manifestationer har upplevts hotfulla.

Figur 6.

Tror du att tonaliteten i valrörelsen har ökat risken för hat och hot mot verksamhet eller anställda på din arbetsplats?

16 % Vet inte/vill inte svara
10 % I hög grad

Hot och hat är en metod som används av de som vill underblåsa den gränsförskjutning och samhällsförändring som oroar DIK:s offentliganställda medlemmar. Det begränsar den fria kulturen och det öppna samtalet. En medlem skriver i fritextsvar att "Jag törs inte prata politik alls." Flera nämner att yttrandefriheten är hotad och en rädsla för att det offentliga samtalet ska tystna när "Högerextrema tar högre ton och mer plats." som en respondent beskriver det.

Värt att notera är också att det finns också några röster som upplever det som att det finns förväntningar på en viss politisk inriktning "Det förväntas att man ska rösta rött." skriver en respondent. I relation till den oro för gränsförskjutning som medlemmarna ger uttryck för i fritextsvaren representerar detta en handfull, men icke för ty finns de och visar på polarisering.

"Rasistiska uttalanden från besökare är vanligare."

Armlängds avstånd

Var gränsen mellan politiskt ansvar och politisk inblandning ska gå är i sig en politisk fråga. Trots lagar och regler finns det som synes möjlighet för politiken att mer eller mindre tydligt påverka kulturens innehåll. För att inte lagstifta fast en stelbent organisation som riskerar hindra snarare än skapa frihet krävs att politiken håller sig till principen om att låta de som är professionella hantera innehållet.

Principer för styrning

De museianställda är bäst på att avgöra vilka utställningar som ska tas in, bibliotekarierna på att besluta om mediaköp, arkivarierna på bedömningar kring bevarande och så vidare. Politiken ska ge förutsättningar, men inte lägga sig i innehållet. De ska hålla sig på *Armlängds avstånd*.

De nationella kulturpolitiska målen beskriver att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.” Målen är styrande för den statliga kulturpolitiken men ska även vägleda kulturpolitiken i kommuner och regioner. Det finns en samsyn bland sju av riskdagens åtta partier om att principen om armlängds avstånd ska råda. I sin första regeringsförklaring betonade Ulf Kristersson det i den passage som berörde kulturpolitik. Statsministern sa: ”Regeringens kulturpolitik vägleds av flera viktiga riktmärken. En princip om armlängds avstånd, som fredar kultursektorn från politisering och otillbörlig styrning.”

Gränsen för politikens inblandning

Enkelt uttryckt kan man säga att ju mer traditionellt liberal hållning desto mer lämnas kulturen fri och oberoende. I Sverige har det generellt varit politikens förhållningssätt till kulturen allt sedan demokratins genombrott, starkare i takt med att demokratiska regelverk etablerats.

En invändning mot den liberala synen på fri och oberoende kultur är att normer, strukturer och ojämlikhet påverkar människors möjligheter att både utöva och ta till sig kultur. Utöver pris påverkar exempelvis språk, kulturvana, geografisk hemvist och kön vem som kan ta del av och/eller utöva kultur. För att balansera upp för dessa orättvisor, som genomsyrar hela samhället, finns riktat ekonomiskt stöd. Både direkt till kulturutövare och för att sänka trösklar för att ta del av kultur.

Det går att tolka begreppet *Armlängds avstånd* som att all form av offentlig inblandning är otillbörligt. Att kulturen inte alls ska få del av skattemedel utan i stället helt gå runt på privata gåvor, donationer, reklamintäkter och kostnader för den enskilde. Det är få i Sverige som förfäktar den idén. Men när politiken börjar rikta medel till specifika grupper, exempelvis stöd för att fler kvinnliga utövare ska ta plats i kulturen eller för att barn från eftersatta områden ska få extra tillgång till kulturupplevelser, går det med fog att säga att politiken styr kulturen.

Det finns dock ingen samsyn om att riktade stöd till underrepresenterade grupper strider mot principen om *Armlängds avstånd*. För de allra flesta i kultursektorn och bland kulturpolitiker anses det rimligt och ett sätt att förverkliga ambitionen att bredda kulturen och ge fler förutsättningar att ta del av den.

Den distinktion det verkar finnas någon konsensus kring är att politiken ska ta ansvar för kulturens förutsättningar genom lagar, regler och budget, men inte lägga sig i innehållet. Inte vilka böcker som finns på biblioteket, vilken konst som ställs ut, vilka program museet har och så vidare. Innehållet ska vara fritt och oberoende i relation till politiken.

DIK tycker

DIK är en partipolitiskt obunden fackförening som har i uppgift att värna medlemmarnas intressen. Med anledning av rapportens resultat vill DIK peka på vägar framåt för att värna och stärka medlemmarna i sina yrkesroller, men också den fria kulturen och det öppna samhället.

Fast finansiering ger frihet

Enligt en kartläggning tidskriften Magasin K gjorde hösten 2022 har åtta av tio kommuner minskat sin kulturbudget under de senaste tjugo åren. I snitt från 2,6 procent av den totala budgeten till 2,0 procent.

Nu går Sverige högst troligt mot en lågkonjunktur. Den statliga budgeten för kultur minskar och de generella statsstöden till kommuner och regioner urholkas. Konkurrensen om de gemensamma resurserna på lokal nivå är hård.

Det riskerar leda till direkta nedskärningar, ökad privat finansiering och höjda egenavgifter i kultursektorn. Båda innebär begränsad tillgänglighet. Hårdast slår det mot de som inte har kulturvana eller ett eget kulturkapital.

Därför vill DIK att den offentliga kulturens grundfinansiering ska stärkas. Både stat, kommun och regioner måste garantera en trygg finansiering för den kultur den ansvarar för.

Stärk Myndigheten för kulturanalys lokala uppdrag

Myndigheten för kulturanalys har idag till uppgift att ”Med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen, utvärdera, analysera och redovisa effekter av förslag och genomförda åtgärder inom kulturområdet. I uppgiften ingår att analysera utvecklingen både inom detta område och inom andra samhällsområden som har betydelse för kulturlivet.”

Den här rapporten pekar på hur principen om armlängds avstånd främst brister på lokal nivå. Det är också där kulturen riskerar att bli än hårdare åtgången i budgetprioriteringar.

De nationella kulturpolitiska målen ska vara vägledande också för lokal kultur. Det tycker DIK är bra. För att det ska spela roll i verkligheten måste även kommuner och regioners kulturpolitik utvärderas och följas upp nationellt.

Därför vill DIK att Myndigheten för kulturanalys få ett tydligare uppdrag att belysa och följa upp lokal kulturpolitik i syfte att säkerställa måluppfyllelse.

Utred otillbörliga påverkan

I Myndigheten för kulturanalys granskning *Hur fri är konsten?* från 2021 konstateras att det förekommer otillbörlig politisk påverkan som stör den konstnärliga friheten. Kritik riktades mot politiker på båda sidor om blockgränsen.

Uppdraget för granskningen var avgränsad på ett sätt som i regeringens direktiv beskrevs med att ”Översynen ska omfatta konstområdet men inte behandla de sektorer som regleras genom speciallagstiftning (dvs. arkiv, bibliotek, museer och kulturmiljö)”

Med anledning av att det framkom kritik om politisk styrning i granskningen och de offentliganställda DIK-medlemmarnas upplevelser i den här rapporten finns det goda skäl att gå vidare med de sektioner som inte behandlades i myndighetens förra granskning.

Därför vill DIK att regeringen ger Myndigheten för kulturanalys i uppdrag att genomföra en granskning av politisk påverkan av kulturen med fokus på offentlig verksamhet.

Arbetsgivare på personalens sida

I den här rapporten framgår att många som arbetar med kultur och kommunikation i demokratins tjänst känner oro för nedskärningar, ökad politisk press och hårdare samhällsklimat. Inte minst oroas man för kombinationen av dessa.

Hos DIK:s medlemmar finns en yrkes stolthet och skicklighet som inte får slarvas bort. När klimatet i samhället blir hårdare påverkar det också arbetsplatsen, inte minst för de som jobbar i en publik offentlig miljö. Därför måste arbetsmiljöarbetet bli bättre och arbetsgivaren ta ett större ansvar för nya hot mot arbetsmiljön.

Arbetsgivare har ansvar för att bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete och definiera hot, våld, oro och oordning som ett arbetsmiljöproblem. Varje arbetsplats ska ha nedskrivna och kända rutiner för att hantera incidenter och en handlingsplan för hur personalen ska möta svåra och hotfulla situationer. Personalen ska ha utbildning för att hantera svåra situationer och ensamarbete ska inte förekomma i publika miljöer.

Därför vill DIK att varje lokal arbetsgivare rustar sig för att bättre ta det arbetsgivaransvar som krävs för att ge sina medarbetare trygghet att utföra sitt arbete.

Riskspridning av säkerhetskostnader

Kulturen ska utmana och tvinga till eftertanke. Då kan den göra oss klokare och rikare, inte endast underhållna för stunden. För att det ska vara möjligt krävs både att politiken håller sig på armlängds avstånd från innehållet och att finansieringen är trygg och fri från påverkan.

Tyvärr räcker inte det längre. Utställningar, uppläsningar eller annan programverksamhet som utmanar normer och traditionella föreställningar möts allt oftare av trakasserier, hat och hot. I vissa fall krävs därför ett större säkerhetsarrangemang och ökat stöd till den personal som hanterar verksamheten. Det betyder att totalkostnaden blir högre.

Det behövs ett nytt sätt att finansiera den ”extra kringkostnad” som säkerheten kan betraktas som. Ingen ska på grund av extra säkerhetskostnader tvingas avstå från verksamhet den yrkesutbildade personalen anser är viktig. Det krävs ett gemensamt ekonomiskt ansvar för att säkerställa fri och utmanande kultur.

Därför vill DIK att en nationell mekanism för riskdelning inrättas. Genom den ska verksamheter kunna beviljas finansiering för de arrangemang som kräver extra säkerhet.

Bli medlem

Du som har en akademisk examen och arbetar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor är välkommen som medlem i DIK!

dik.se/bli-medlem.

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

DiK